

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهیافت

سال سیزدهم، شماره ۴۹، زمستان ۱۳۹۸
صفحه ۱۳۳ تا ۱۵۰

جایگاه تشهیر رسانه‌ای در مبارزه با مفاسد اقتصادی

صدیقه بیگم شجاعی / دانشجوی دکتری گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران shojacee198@gmail.com

محمد رسول آهنگران / استاد گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه تهران، پردیس فارابی، تهران، ایران، نویسنده مسئول ahangaran@ut.ac.ir

محمد روحانی مقدم / استادیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران، mmoghdam@chmail.ir

چکیده

امروزه جلوگیری و مبارزه با انواع مفاسد اقتصادی یکی از ضرورت‌های غیرقابل انکار حیات بشری است. در نظام ج.ا.ایران نیز مسأله مبارزه با فساد اقتصادی یکی از ضرورت‌های اساسی نظام حقوقی کشور است. از این‌رو، قوانین مهمی در زمینه مبارزه با فساد اقتصادی وجود دارد. یکی از این قواعد حقوقی و قضایی، تشهیر رسانه‌ای است که در این پژوهش به نقش آن در مبارزه با مفاسد اقتصادی پرداخته می‌شود. سؤال اساسی پژوهش حاضر این است: تشهیر رسانه‌ای از چه راه‌هایی می‌تواند موجب کاهش فساد اقتصادی در جامعه شود؟ فرضیه نوشتار این است: تشهیر رسانه‌ای با معرفی و شناساندن محکوم علیه، باعث آگاه شدن افکار عمومی و شناسایی متخلفان و مفسدان اقتصادی می‌شود که به نوبه خود هم نوعی مجازات تعزیری است. مهم‌ترین یافته‌های پژوهش حاضر این است که تشهیر رسانه‌ای موجب شناسایی و معرفی مفسدان اقتصادی می‌شود که به دلیل سوء استفاده از موقعیت اجتماعی، مقام اداری و سیاسی خود باعث نابرابری اجتماعی و فساد اقتصادی می‌شوند. از آنجاکه مجازات تشهیر با شناسایی و معرفی مفسدان اقتصادی، نوعی آرامش عمومی و اعتماد اجتماعی نسبت به قوانین حقوقی و نظام ج.ا.ایران در پی دارد. روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است که از طریق مطالعه منابع اسنادی و کتابخانه‌ای نسبت به جمع‌آوری اطلاعات اقدام نموده است.

کلیدواژه: تشهیر رسانه‌ای، فساد، مفاسد اقتصادی، عدالت قضایی، عدالت اقتصادی.

تاریخ تأیید ۱۳۹۸/۰۹/۲۲

تاریخ دریافت ۱۳۹۸/۰۸/۲۷

مقدمه

فساد اقتصادی یکی از چالش‌های اساسی نظام‌های سیاسی در طول تاریخ بوده است. به طوری که می‌توان گفت یکی از دلایل اصلی سقوط نظام‌های سیاسی، مسأله فساد و عمومی شدن آن در میان حاکمان و حتی مردم عادی بوده است. فساد اقتصادی از آن جهت که تهدیدی برای مشروعیت نظام‌های سیاسی و عدالت اجتماعی است، مورد توجه قوانین حقوقی و قضایی است و هر نظام حقوقی تلاش می‌کند تا با اتخاذ راهکارهایی از عمومی شدن فساد و گسترش آن به حوزه‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی جلوگیری نماید. ضمن اینکه برای مبارزه با فساد اقتصادی راهکارهای متفاوتی در نظر گرفته شده است که به طور کلی طیف متعددی از نظریه‌های پیشگیرانه تا مقابله با مفسدان و اخلال گران نظام اقتصادی را در بر می‌گیرد. این موضوع مخصوصاً برای نظام‌های سیاسی که خود را به عنوان الگویی مطلوب برای اداره عادلانه جامعه معرفی می‌کنند از اهمیت بالاتری برخوردار است. به نظر می‌رسد مسأله فساد اقتصادی یکی از چالش‌های پیش‌روی نظام جمهوری اسلامی ایران است که مورد توجه افکار عمومی، سیاستمداران و مدیران جامعه نیز قرار گرفته است.

گسترش فساد اقتصادی و تنوع در شیوه‌های فساد در دوره کنونی باعث شده تا حساسیت افکار عمومی نسبت به این مسأله بیش از پیش آشکار شود. به طوری که در طی چند سال اخیر، وقوع چندین فقره فساد اقتصادی کلان، باعث شیوع فساد اقتصادی در جامعه و بروز بی‌اعتمادی در میان مردم جامعه شده است. به همین دلیل و با توجه به اهمیت مبارزه با فساد در ساختار اقتصادی و اجتماعی نظام جمهوری اسلامی ایران، راهکارهای قضایی و تقنینی متعددی در این زمینه اعلام شده است که هر یک بر وجوه خاصی از فساد اقتصادی تأکید می‌کنند. یکی از این راهکارها که غالباً با عنوان مجازات تعزیری نیز شناخته می‌شود، «تشهیر» است. تشهیر به عنوان یکی از قوانین حقوقی و قضایی در راستای مقابله با جرایم متعدد از جمله جرایم اقتصادی نیز به کار می‌رود. تشهیر در جرایم و مفسد اقتصادی به معنای شناساندن و معرفی مفسد اقتصادی در ملاء عام است که به دلیل بهره‌گیری از رسانه‌ها برای شناسایی مجرمان و مفسدان اقتصادی به عنوان «تشهیر رسانه‌ای» نیز شناخته می‌شود. تشهیر که مصادیق آن در قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری نیز بیان شده است، ناظر بر معرفی و شناسایی مفسدان در جرایم مختلف از جمله جرایم و مفسد اقتصادی است. اهمیت و ضرورت بحث حاضر، گسترش فساد اقتصادی در دوره کنونی است که به یکی از مشکلات و چالش‌های اساسی نظام جمهوری اسلامی ایران نیز تبدیل شده است. فساد

اقتصادی، علاوه بر نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، رویکرد افکار عمومی را نسبت به نظام سیاسی نیز تحت تأثیر قرار داده است. به همین دلیل، یکی از ضرورت‌های پرداختن به موضوع فساد اقتصادی، ارائه راهکارهایی برای بهبود و به حداقل رساندن فساد اقتصادی بر مبنای اصل تشهیر رسانه‌ای است. در همین راستا، پژوهش حاضر درصدد است تا بر مبنای تشهیر رسانه‌ای به بررسی مسأله فساد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران پردازد و راهکارهایی برای اصلاح شیوه‌ها و بهبود راهکارهای قضایی برای مقابله با فساد اقتصادی ارائه دهد. ساختار پژوهش بدین ترتیب است که ابتدا به پژوهش‌های انجام شده در این زمینه پرداخته می‌شود، سپس روش تحقیق بیان می‌شود؛ پس از آن اصل تشهیر و تشهیر رسانه‌ای بیان می‌شود؛ و در نهایت مسأله فساد اقتصادی و ارتباط تشهیر رسانه‌ای با فساد اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد تا در نهایت راهکاری برای مقابله با فساد اقتصادی ارائه شود.

۱-۱- پیشینه تحقیق

مرتاضی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان «بررسی معناشناختی «شهادت زور» و ضرورت معرفی مرتکب آن در فقه مذاهب خمس» بدین نتیجه می‌رسد که در نزد مذاهب خمس نیز، مرتکبان شهادت زور، هم از لحاظ عقلی و هم از لحاظ رعایت مصلحت عمومی و با استناد به روایات مشترک شیعه و سنتی می‌بایست به عموم افرادی که در معرض گواهی فریبکارانه او قرار دارند، معرفی و به اصطلاح تشهیر گردد.

محدثی و سلطانی (۱۳۹۶) در پژوهش «نگرشی بر مجازات تشهیر در فقه شیعه با نگاهی به قوانین موضوعه ایران» بدین نتیجه رسیدند که ضرورت بازنگری در مجازات تشهیر بر مبنای قوانین موضوعه جدید احساس می‌شود. بدین معنا که گسترش رسانه‌های ارتباطی و تکنولوژی‌های اینترنتی ضرورت پرداختن به این موضوع را دو چندان کرده است.

حیدری (۱۳۹۲)، نیز در پژوهشی با عنوان «نقد کیفر شناختی تشهیر رسانه‌ای» بدین نتیجه می‌رسد که تشهیر رسانه‌ای بیش از آنکه یک اقدام حقوقی و قضایی باشد، نوعی عمل رسانه‌ای است که از این جهت، می‌بایست رسانه مجاز به انتشار حکم، شکل و نحوه انتشار آن حکم، زمان و چگونگی اعلام آن در رسانه‌ها به صراحت بیان شود.

حسینی و اسمعیل زاده (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «جنبه‌های عوام‌گرای سیاست کیفری ایران در قبال فساد اقتصادی» با رویکردی انتقادی به بررسی مسأله فساد اقتصادی پرداخته‌اند و چنین نتیجه می‌گیرند که اعلام اسامی افراد مفسد و متخلف در حوزه‌های

اقتصادی، به تنهایی نمی‌تواند جلوی فسادها در این زمینه را بگیرد، بلکه قانون‌گذار می‌بایست با رهایی از جنبه‌های عوام‌گرایانه کیفی به علل و زمینه‌های فساد نیز بپردازد. منوچهر مصطفی‌پور (۱۳۹۵)، در مقاله «بررسی جرایم اقتصادی در ایران و راهکارهای پیشگیری از آنها» راهکارهایی برای پیشگیری و کنترل جرایم اقتصادی در ایران ارائه می‌دهد که از جمله شامل تعریف قانونی جرم اقتصادی، تجمع و پالایش قوانین مرتبط با جرایم اقتصادی، توجه جدی به مقوله بیکاری و اتخاذ سیاست‌های مناسب اشتغال‌زایی می‌شود. پژوهش‌های ذکر شده و پژوهش حاضر از یک جهت دارای قرابت‌هایی هستند. از جمله اینکه، هر دو، بخشی از قوانین کیفی از جمله اصل تشهیر رسانه‌ای و موضوع فساد اقتصادی را مورد توجه قرار می‌دهند. اما وجه تمایز پژوهش حاضر از پژوهش‌های پیشین این است که درصدد بررسی جایگاه تشهیر رسانه‌ای در مبارزه با مفاسد اقتصادی است و از این جهت دارای نوآوری است و تاکنون پژوهشی در این زمینه انجام نشده است. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی جایگاه تشهیر رسانه‌ای در مبارزه با مفاسد اقتصادی است تا از این طریق بتوان راهکارهای جدیدی برای مبارزه با فساد اقتصادی ارائه داد.

۲-۱- روش تحقیق

روش استفاده شده در این تحقیق همانند سایر موضوعات مشابه در حیطه علوم انسانی، روش توصیفی-تحلیلی است که بر مبنای آن، جایگاه تشهیر رسانه‌ای در مبارزه با مفاسد اقتصادی مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس براساس توصیف وضع موجود، راهکارهایی برای بهبود آن ارائه می‌شود. روش توصیفی-تحلیلی در چنین پژوهش‌هایی این اجازه را به پژوهشگر می‌دهد که با فرا روی از اعداد و ارقام و محدودنگری در روش‌های کمی، نگاهی ساختاری و کلان اتخاذ نماید و با پرهیز از سونگری و تعصب راهکاری برای اصلاح وضع موجود در زمینه مبارزه با مفاسد اقتصادی ارائه کند.

۲- مبانی نظری تحقیق؛ تشهیر در قوانین حقوقی ایران

۲-۱- تشهیر در لغت

تشهیر واژه‌ای عربی از باب تفعیل است که ریشه در واژه (شَهْرَ) دارد و معانی گسترده‌ای برای آن لحاظ شده است که بیش از همه معنای شناساندن و ظاهر شدن از آن مستفاد می‌شود (خلیل، ۱۳۶۲: ۷۲۵). همچنین واژه تشهیر درباره حدود مجازات، قضا و دیات کاربرد دارد به معنای آشکار کردن است (هاشمی شاهرودی، ۱۴۲۶ق: ۵۰۷). بنابراین آشکار شدن و رسوا نمودن در میان مردم از دیگر معانی تشهیر است. آنچه از مفهوم تشهیر بر می‌آید،

نمایاندن چیزی یا کسی به مردم است که باعث شناسایی و شهرت او می‌شود. این شهرت نه از باب تبلیغ، بلکه در جهت تنبیه فرد و عموم به کار گرفته می‌شود. همچنین تشهیر به معنای ظاهر کردن و نمایاندن شیء به نحو قبیح و زشت در میان و به منظور آگاه شدن آنان (از قباحت شیء) است (فراهیدی، ۱۴۱۰: ۳۹۹).

۲-۲- تشهیر در اصطلاح

در اصطلاح نیز تشهیر به معنی به کار بردن قواعد فقهی در حوزه جرایم تعزیری به کار می‌رود. از این جهت، تشهیر از آن جهت که مقوله‌ای را برای عموم آشکار می‌سازد، نقش مهمی در شناسایی برخی مسائل به آحاد مردم دارد. تشهیر از واژگان پرکاربرد در فقه و مخصوصاً در حوزه‌های قضایی و احکام تعزیری است. به طور مثال امام خمینی (ره) درباره شخص قاذف چنین فتوا می‌دهد که وی را باید تشهیر کرد و در معرض دید مردم گذاشت (امام خمینی، بی تا: ۴۷۵). اما تشهیر می‌تواند انواع متفاوتی داشته باشد. به عنوان مثال، مجازات تشهیر طیفی از انواع جرم‌ها را پوشش می‌دهد که مشهورترین آنان در باب جرم شهادت زور است و البته در مورد قاذف، قواد، کلاهبردار و مفلس هم اجرا می‌شود. البته تشهیر اگر در عمل «تشهیر سلاح» یعنی آشکار شدن کشیدن سلاح برای دیگران به کار برده شود، حرام و حکم آن محاربه است (نجفی، ۱۴۱۶: ۵۶۴). بنابراین تشهیر در اصطلاح و در ادبیات فقهی به عنوان شهرت یافتن و رسوا نمودن شخصی است که مجرم است و جرم وی در میان مردم اعلام می‌شود و رسوایی او را در پی دارد. بنابراین، تشهیر، باعث رسوایی مجرم در انظار عمومی می‌شود. این حکم می‌تواند در موضوعات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی همانند اختلاس، رشوه، تبانی در معاملات و ... نیز رخ دهد.

تشهیر در نزد فقهای شیعی و قانون حقوقی جمهوری اسلامی ایران کاربردهای زیادی دارد و در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲، در ماده ۱۹ به این موضوع و مصادیق آن اشاره شده است. به هر حال به لحاظ کاربردی، تشهیر از مقوله احکام تعزیری است که این مجازات به جرم‌های محدودی اختصاص یافته، مثلاً در مورد شاهد زور که با شهادتش موجبات آزار دیگران را فراهم نموده و به حقوق فردی و اجتماعی دیگران متعرض گردیده است، مجازات تشهیر وضع شده است (محدثی و سلطانی، ۱۳۹۶: ۷۲). با این حال، با گسترش جرایم و تنوع در انواع آنها، حکم تشهیر به سایر مجازات نیز تعمیم یافته است و امروزه رسانه‌های جمعی از جمله تلویزیون، مطبوعات، روزنامه‌ها و ... با انتشار اسامی متخلفین و مفسدین جامعه از

قاعده تشهیر پیروی می‌کنند. به‌عنوان مثال، انتشار نام اختلاس‌گران اقتصادی از سوی رسانه‌ها می‌تواند در زمره همین قاعده تلقی شود.

تشهیر به‌عنوان یکی از مجازات‌های تعزیری در دین اسلام دارای جایگاه قابل توجهی در فقه شیعی نیز می‌باشد. بدین معنا که قاعده فقهی تشهیر جایگاه قابل توجهی در قوانین حقوقی، نظیر قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری دارد. از نظر قوانین حقوقی، تشهیر در موارد گوناگونی به‌عنوان قاعده‌ای فقهی در مجازات اسلامی کاربرد دارد و موارد مختلف آن شاهد کاذب، قاذف، کلاهبردار و مفلس است. از نظر طوسی، مصداق بارز به کارگیری قاعده تشهیر، شهادت دروغ است. بنابراین، شهادت دروغ، یکی از کیفرهایی است که در فقه اسلامی کیفر تشهیر در مورد آن اجرا می‌شود. البته از نگاه موضوع‌شناسی، تعریف یکسانی از خود شهادت زور، ارائه نگردیده و در نظرات مختلف به «گواهی کذب»، «گواهی باطل»، «گواهی به غیر حق» و گواهی با وجود علم بر خلاف تعریف شده است، یعنی فرد آگاه به حقیقت از روی عمد بر خلاف حقیقت، گواهی و خبر دهد یا فرد غیر آگاه به حقیقت از روی عمد گواهی و خبر دهد. خواه این گواهی او تصادفاً مطابق حقیقت درآید؛ خواه خلاف حقیقت، تأکید می‌گردد که مرتکب چنین شهادتی به لحاظ لزوم عقلی و رعایت مصلحت عمومی و به استناد روایات مشترک شیعه و سنی می‌بایست به عموم افرادی که در معرض گواهی فریبکارانه او قرار دارند، معرفی و به اصطلاح تشهیر گردند. «الزور» در لغت به معنای کذب و دروغ و باطل است (طوسی، ۱۴۰۷: ۲۴۰).

همچنین شناخته شدن مجرم و اجتناب از پذیرش شهادتش و بازداشتن خود مجرم و دیگران از تکرار آن را حکمت این حکم دانسته‌اند (طوسی، ۱۴۰۰: ۳۳۷). فلسفه تشهیر این است که باعث رویگردانی مجرم از عمل مجرمانه باشد و از طرفی دیگر مایه عبرت و پندآموزی آحاد مردم شود تا جامعه از فساد و تباهی در امان بماند. به‌عنوان مثال، برخی از علمای شیعه بر این نظر هستند که تعزیر شاهد زور واجب است و خلافی در آن نیست و حاکم می‌تواند به وسیله تازیانه یا ندا دادن در بین قبیله و محله‌اش (تشهیر) او را تعزیر کند تا دیگران از انجام چنین کاری خودداری کنند (نجفی، ۱۴۱۶: ۲۵۳). بنابراین اقوال فقهای امامیه، حاکی از این است که هیچ‌گونه اختلاف نظری در مورد تشهیر شاهد کذب همراه با تعزیر وجود ندارد. البته برخی از آنان با لفظ «یجب و...» قائل به وجوب تشهیر شده و دسته دیگر با عبارت «ینبغی...»، اراده استعجاب نموده‌اند. بزرگی این گناه تا آن جاست که قرآن صراحتاً شهادت دروغ را همپایه شرک به خدا می‌داند. جایی که می‌فرماید: «فاجتنبوا الرّجس

من الاوثان و اجتنبوا قول الزور» (۱۵). (حج، آیه ۳۰). و در توصیف بندگان، خداوند رحمان می‌فرماید: «وَالَّذِينَ لَا تَشْهَدُ وَنَا لَزُورٌ...» (۱۶). (فرقان/۷۲).

۳- فساد اقتصادی؛ چالش اقتصادی-اجتماعی جمهوری اسلامی ایران

فساد اقتصادی یکی از مشکلات اساسی جامعه ایرانی در قرن حاضر بوده است. فساد اقتصادی در ایران دلایل ساختاری و بلندمدت و همچنین دلایل مقطعی و کوتاه مدت دارد که حتی پس از انقلاب اسلامی ایران نیز دیده می‌شود. با این حال، مقوله فساد اقتصادی به طور خاص و فساد به طور اعم، مورد نکوهش گفتمان انقلاب اسلامی و قوانین حقوقی جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. ضمن اینکه در متون دینی از جمله قرآن کریم به طور مکرر از نفی فساد و ضرورت پرهیز مؤمنان از آن تأکید شده است. جایی که بیان شده است: «...وَلَا تَعْتَوُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ» (۸). (بقره، ۶۰) «...و در زمین فساد نکنید».

هرچند بررسی موارد و مصادیق فساد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران از بحث حاضر خارج است، اما شواهد موجود نشان می‌دهد که مسأله فساد اقتصادی مسأله‌ای مهم است که بارها از سوی مقامات عالی‌رتبه نظام بیان شده است. در این زمینه می‌توان به برخی شواهد نیز اشاره کرد. پرونده معروف به فساد بانکی سه هزار میلیارد تومانی، پرونده بیمه ایران، پرونده منتسب به میلیارد نفتی با رقم نزدیک به ۳ میلیارد دلار و پرونده فساد بانکی موسوم به ۱۲ هزار میلیارد تومانی از جمله این پرونده‌ها هستند که اشخاص بسیاری در آن درگیر بوده‌اند که بعضاً در زمره مدیران ارشد قرار داشته‌اند. بر این اساس ضرورت پیشگیری از وقوع جرایم اقتصادی و همچنین مقابله با آنان بر کسی پوشیده نیست (مصطفی‌پور، ۱۳۹۵: ۶۶).

مفاسد اقتصادی دارای تنوع بسیاری هستند و نمی‌توان تنها به موارد مالی محدود اشاره داشت. چنانچه فقدان قواعد حقوقی و قانونی لازم برای مقابله با فساد ساختاری نیز می‌تواند در زمره فساد اقتصادی قرار گیرد. با این حال، آنچه در اذهان و افکار عمومی به عنوان مفاسد اقتصادی شناخته می‌شود، مسائلی نظیر دزدی، اختلاس، رشوه، تبانی در معاملات، قاچاق و ... است. از این منظر، مفاسد اقتصادی، در واقع جرایمی است مانند رشوه‌گیری، کلاهبرداری، رانت‌خواری که این مسائل از نظر قانون جرم است و مجازات‌هایی هم در قانون دارد (هاشمی شاهرودی، ۱۳۹۴: ۲۴). از این جهت، مسئله فساد اقتصادی و مصادیق آن مورد توجه مسئولان و مقامات جمهوری اسلامی ایران نیز قرار گرفته است و هر یک نیز به

نوبه خود علل خاصی برای این موضوع در نظر می‌گیرند و راه‌حل‌هایی نیز برای حل آن ارائه می‌دهند.

فساد اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران باعث ایجاد نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی شده است و حتی در حوزه‌های سیاسی نیز می‌تواند مسأله مشروعیت نظام و دستگاه قضایی را نیز تحت تأثیر خود قرار دهد. به‌عنوان مثال، برخی تحقیقات این گونه بیان می‌کنند: «در زمینه اقتصادی، ضریب جینی به عنوان شاخصی از نابرابری در آمدی نشان می‌دهد که طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۰ بین ضریب جینی و جرایم اختلاس، ارتشاء و جعل، سرقت، تصرف عدوانی و مزاحمت و صدور چک بلامحل رابطه مثبت وجود دارد، به این معنا که با افزایش ضریب جینی - که بیانگر افزایش نابرابری در آمدی است - تعداد پرونده‌های مربوط به جرایم مذکور نیز افزایش یافته و با کاهش ضریب جینی تعداد آنها کاهش پیدا کرده است» (مصطفی‌پور، ۱۳۹۵: ۶۸). هرچند اختلاف نظرهای زیادی در مورد مسأله نابرابری و میزان فساد اقتصادی در ایران دیده می‌شود، اما آنچه مهم است، اینکه مسأله فساد در ابعاد مختلف آن در ساختار اقتصادی ایران وجود دارد و به همین دلیل قوانین متعدد و سازمان‌های مختلفی برای حل این مسأله وارد عمل شده‌اند.

به همین دلیل، جمهوری اسلامی ایران طی چند سال اخیر، حرکت جدیدی را در راه مبارزه با فساد آغاز کرده است که شروع آن با فرمان ۸ ماده‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۸۱ است. در حال حاضر قوانین مختلفی در ارتباط با مبارزه با فساد در ایران وجود دارد که از جمله: قانون مجازات اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی، قانون راجع به منع مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان در معاملات دولتی و کشوری و... (الوانی و همکاران، ۱۳۸۹: ۹). همچنین علاوه بر قوانین موجود و شکل‌گیری سازمان‌های مختلف در زمینه مبارزه با مفاسد اقتصادی، فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی و سایر مسؤولان عالی نظام، نشان دهنده اهمیت مبارزه با این مسأله را می‌دهد که عدم رسیدگی به آن می‌تواند باعث نابرابری‌ها و در نهایت نارضایتی‌های عمومی گردد. همان‌طور که رهبری نیز در بیانات خویش، مسأله فساد اقتصادی را به ازدهای هفت سر تشبیه کرده است. به بیان ایشان:

«عدالت لازم است. باید با فساد و ظلم مبارزه شود، البته خیلی سخت است، فساد مثل ازدهای هفت سر افسانه‌هاست. یک سرش را که میزنی با شش سر دیگر حرکت می‌کند. از

بین بردنش آسان نیست. آن کسانی که منتفع از فساد هستند، برخورد با اینها کار بسیار سختی است، ولی حتما باید انجام گیرد» (بیانات رهبری در دیدار با فرماندهان و کارکنان ارتش، ۱۹ بهمن ۱۳۹۶).

با این حال، بیانات رهبری نیز نشان می‌دهد که مبارزه با فساد می‌بایست به‌عنوان یکی از راهبردهای اساسی در زمینه تأمین و برقراری عدالت اجتماعی در نظر گرفته شود. در همین راستا، در جمهوری اسلامی ایران نیز سازمان‌های مبارزه با فساد در زمینه‌های محدودی قادر به تعیین راهبرد و نظارت بوده‌اند. به عنوان نمونه، دیوان محاسبات کشور صرفاً بر اجرای دقیق بودجه و انتشار گزارش‌های تفریغ بودجه به صورت سالیانه نظارت می‌کند. سازمان بازرسی کل کشور نیز تنها در محدوده دستگاه‌های اداری به فعالیت می‌پردازد؛ لذا با توجه به اینکه هیچ یک از سازمان‌های فوق، قادر به تعیین راهبرد جامع و همه‌جانبه در مبارزه با فساد نبوده‌اند، طرح تشکیل سازمان مبارزه با مفاسد اقتصادی در مجلس تهیه شده است (ساداتی، ۱۳۹۴: ۱۷-۱۶). علاوه بر این، ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی که زیر نظر ناجا فعالیت می‌کند، به عنوان سازمانی مهم در این زمینه فعالیت می‌کند. همچنین در درون قوای مختلف نیز سازمان‌های کوچک و بزرگی دیده می‌شوند که هر کدام به نحوی بر مسأله مبارزه با فساد تأکید دارند.

فساد اقتصادی در ایران، تنها به بخش‌های دولتی اختصاص ندارد. چه اینکه، یکی از موارد مهم که مانع تولید در بخش خصوصی می‌شود، وجود رانت خواران و دلالان است که بزرگ‌ترین ضربه را به توسعه و رشد اقتصادی کشور وارد می‌کنند. دلالان با ایجاد بازار قاچاق، موجب رکود کارخانجات تولیدی می‌شوند و بدین ترتیب شرکت‌های وابسته به قدرت و دولت، بزرگ‌ترین ضربه را به پیکر تولید و خلاقیت وارد می‌کنند (هاشمی شاهرودی، ۱۳۹۵: ۵۳). بنابراین می‌توان گفت فساد اقتصادی در ایران هم در بخش‌های دولتی و هم در بخش‌های خصوصی دیده می‌شود که به همین دلیل یکی از ضرورت‌های اساسی برای ایجاد برابری اجتماعی و از بین بردن نابرابری‌ها، مبارزه قانونی و جدی با مفاسد اقتصادی است.

از طرف دیگر، تعداد قابل توجهی از نهادهای مبارزه با فساد در کشور (مانند دبیرخانه شورای عالی مبارزه با پولشویی، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ستاد مبارزه با مفاسد اقتصادی، سازمان بازرسی کل کشور و مرجع ملی و نهاد هماهنگی سازمان ملل متحد برای

مبارزه با فساد) وجود دارند که معیارهای علمی جهت ارزیابی عملکرد آنها ارائه نشده است (ساداتی، ۱۳۹۴: ۱۱-۱۰). با این حال، مبارزه با فساد همچنان نیازمند قواعد و قوانین حقوقی متعددی است که از جمله می‌توان به اتخاذ راهکارهایی برای شناساندن مجرمان و مفسدان اقتصادی در نزد مردم اشاره کرد. راهکار مزبور به نوبه خود نوعی تنویر افکار عمومی و ایجاد آرامش برای مقابله با فساد را نوید می‌دهد و از سوی دیگر، با شناساندن مجرمان و مفسدان اقتصادی، نوعی بازدارندگی ایجاد می‌نماید. این راه حل به طور خاص «تشهیر رسانه‌ای» نام دارد که به مدد روزنامه‌ها، تلویزیون، سایت‌ها و خبرگزاری‌های متعدد می‌تواند نوعی مبارزه جدی با فساد اقتصادی تلقی شود.

۴- تشهیر رسانه‌ای و مبارزه با مفاسد اقتصادی

۱-۴. کارکرد رسانه‌ها در عرصه سیاست و اجتماع

رسانه‌ها در عصر کنونی جایگاه مهمی در تولید و نشر اطلاعات و همچنین نظارت بر عملکرد دولت‌ها و نظام‌های سیاسی بر عهده دارند. رسانه‌ها از این حیث دارای نقشی فعال در شفاف‌سازی تصمیمات و برنامه‌های دولت‌ها بر عهده دارند و در مسائل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی از اهمیت خاصی برخوردار هستند. ضمن اینکه اثر رسانه‌ها به اشکال مختلفی اعم از مستقیم و غیرمستقیم است. چه اینکه، انسان‌ها بیشتر آنچه را که برای راهنمایی و عمل در زندگی نیاز دارند، صرفاً از تجربه و مشاهده مستقیم یاد نمی‌گیرند، بلکه عمده آنها به طور غیر مستقیم و به‌ویژه از طریق رسانه‌های جمعی آموخته می‌شود (Mcquail, 2006: 493). از طرفی دیگر، برخی دیدگاه‌ها از جمله نظریه «کاشت» چنین مطرح می‌کنند که در بررسی نقش رسانه‌ها و مخصوصاً تلویزیون نباید نقش نمادها و نشانه‌ها را در فرایند فرهنگ‌سازی از نظر دور نگه داشت (Gerbner, 1985: 24). در همین راستا، نقش‌های مختلفی برای رسانه‌ها در نظر گرفته می‌شود که طیف متفاوتی از اثرگذاری را در بر می‌گیرد. اغلب دیدگاه‌ها، رسانه‌ها را عاملی برای شفافیت و بهبود تصمیمات سیاسی و اجتماعی در نظر می‌گیرند. اما در مقابل، برخی دیدگاه‌های انتقادی نیز دیده می‌شود که معتقد هستند رسانه‌ها در قالب صنعت فرهنگ با فریب دادن توده‌های مردمی، ترفندهایی را با روش‌های حيله‌گرانه علیه آنان به کار می‌برد؛ به وسیله ارتش و پلیس از آنان دفاع می‌کند و این باور را در اذهان تقویت می‌کند که این باورها مسلم و غیرقابل تغییرند (Adorno and Horkheimer, 1993: 1).

سرمایه داری حاکم بر جهان، دارای نقشی سرکوبگرایانه بر علیه مردم جوامع بر عهده می-گیرند که چندان نمی توانند باعث گردش شفاف اطلاعات شوند.

ضمن اینکه برخی دیدگاه‌ها نیز معطوف به نقش رسانه‌ها در طرح مسائل اجتماعی از جمله جرائم اجتماعی است. چنانچه در این زمینه بیان می‌شود که در میان افزایش احساس ناامنی ناشی از القانات رسانه‌ای و ترس از جرم به‌عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار بر پیدایش رویکردهای امنیت‌مدار مطرح شده‌اند. واقع امر آن است که رسانه‌ها از دهه ۱۹۷۰ به بعد علاقه بیشتری به پوشش اخبار جرایم پیدا کرده‌اند. برای نمونه سهم اخبار جنایی در رسانه‌ها در فاصله سال‌های ۱۹۳۹ الی ۱۹۶۷، چهار درصد بوده است، لیکن در آغاز دهه ۱۹۸۰ به ۵/۶ درصد و اواخر این دهه به ۱۳ درصد و در دهه ۱۹۹۰ به ۲۸ درصد افزایش یافت (Pratt, 2008:69). بنابراین رسانه‌ها به‌عنوان یکی از نهادهای اجتماعی مؤثر نقش مهمی در بازتاب جرایم اجتماعی، معرفی و شناسایی مجرمان اجتماعی، پوشش‌دهنده حوادث و اتفاقات اجتماعی و سیاسی مورد توجه قرار می‌گیرند.

۲-۴. جایگاه تشهیر رسانه‌ای در شناسایی مفساد اقتصادی

با این حال، رسانه‌ها در جامعه ایرانی و در ساختار فقهی برآمده از احکام و قوانین اسلامی دارای کارکردی چندجانبه و متفاوت هستند. به‌طور مشخص، در این زمینه، هنگامی که رسانه‌ها به‌عنوان یک عامل اجتماعی، باعث انتشار و معرفی مجرمان و مفسدان اجتماعی و اقتصادی می‌شوند، تحت عنوان قاعده «تشهیر» قرار می‌گیرند. بدین معنا که با انتشار اطلاعات، باعث شهرت و آشنایی افراد در بین آحاد جامعه می‌شوند. از این منظر، قاعده تشهیر هنگامی که به معرفی و شناسایی مفسدان اقتصادی کشور با توجه به حفظ کرامت انسان‌ها می‌پردازد، نوعی بازدارندگی محسوب می‌شود و از این نظر می‌تواند به شناسایی دانه درشت‌ها در زمینه فساد اقتصادی کمک نماید تا هم جامعه نسبت به آنان شناخت پیدا کند و هم نوعی انذار و هشدار عمومی برای سایر افراد باشد. بنابراین کیفر تشهیر، یکی از جرایم تعزیری است که رسالت اصلی آن، شناساندن مجرم به جامعه و رسوایی وی است و هرچا، حاکم، لزوم شناسایی و رسوایی مجرم را صلاح بدانند، باید علاوه بر یکی از انواع تعزیر، به تشهیر مجرم نیز حکم دهد. لذا کیفر تشهیر، ضمن اینکه، با توجه به روایات وارده از ائمه معصومین (علیهم السلام) کیفری مشروع است، بین فقهای امامیه و اهل سنت، نیز به‌عنوان تعزیر پذیرفته شده و فقها این کیفر را در جرایم مختلف حدّی و غیرحدّی، با توجه به لزوم

رسوایی مجرم، برای دستیابی به اهداف مختلف از جمله جلوگیری از تضییع حق مردم، به عنوان کیفر اصلی برای مجرم در نظر گرفته‌اند (زمانی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۲۳).

قانون مجازات اسلامی با بهره‌گیری از اصل تشهیر، به صراحت مصادیق چنین جرایمی را بیان نموده است که اغلب در راستای مبارزه با فساد اقتصادی مدنظر قرار می‌گیرند و شامل افشای نام مفاسد اقتصادی می‌شود:

- رشاء و ارتشاء

- اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا

دیگری

- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری

- تبانی در معاملات دولتی

- اخذ پورسانت در معاملات خارجی

- تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت

- جرائم کمرگی

- قاچاق کالا و ارز

- جرائم مالیاتی

- پولشویی

- اختلال در نظام اقتصادی کشور

- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی و دولتی (قانون مجازات اسلامی، مصوبه ۱۳۹۲).

اصل تشهیر هرچند به طور دقیق در قوانین و قواعد حقوقی مورد توجه قرار نگرفته است، اما توجه قانونگذار به لزوم انتشار مفاسد اقتصادی و شناسایی آنان در نزد افکار عمومی، نشانگر بهره‌گیری از اصل مزبور در قوانین حقوقی جمهوری اسلامی ایران است. به نظر می‌رسد تداوم این موضوع و تسری آن به فسادهای مرتبط با افراد حقیقی و حقوقی، سازمان‌ها و نهادهای فسادبرانگیز به خوبی می‌تواند زمینه‌های لازم برای مبارزه با فساد را ایجاد کند. به طور خاص، در ماده ۳۶ قانون مجازات اسلامی مصوبه ۱۳۹۲ ه.ش. چنین آمده است: «حکم محکومیت قطعی در جرائم موجب حد محاربه و افساد فی الارض یا تعزیر درجه چهارم و نیز کلاهبرداری بیش از یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال در صورتی که موجب اختلال در

نظم و یا امنیت نباشد در یکی از روزنامه‌های محلی در یک نوبت منتشر می‌شود» (قانون مجازات اسلامی مصوبه ۱۳۹۲).

از این منظر، اصل تشهیر به عنوان یک راهکار مناسب، مجازات مربوط به جرم فساد اقتصادی را بیان کرده است. ضمن اینکه اصل مزبور، مورد حمایت برخی از حقوقدانان سرشناس کشور نیز می‌باشد. به طور مثال، آیت‌الله هاشمی شاهرودی در زمینه به کارگیری اصل تشهیر در زمینه مبارزه با مفاسد اقتصادی این گونه بیان می‌کند: «می‌بایست قوانین مبارزه با مفاسد اقتصادی به گونه‌ای باشد که اصل تشهیر به عنوان یک راهکار حدی برای کنترل و پیشگیری از مفاسد اقتصادی در نظر گرفته شود. بدین ترتیب، هر مدیری به محض ارتکاب تخلف و فساد مالی، عکسش در رسانه‌ها منتشر شود و همین بهترین عامل بازدارنده است که دیگر کسی فکر این کار را نکند. مجازات این گونه جرایم در قانون باید طوری تعیین شود که بازدارنده باشد تا کسی جرأت نکند مرتکی این جرایم شود. یکی از بهترین عوامل بازدارنده همین تشهیر است» (هاشمی شاهرودی، ۱۳۹۴: ۷۱). به نظر می‌رسد این دیدگاه تا حدود زیادی به ضعف قوانین و مخصوصاً عدم توجه به اصل تشهیر نیز اشاره می‌کند. چه اینکه، برخی قوانین، همچنان بر این سیاق عمل می‌کنند که تا زمان قطعی نشدن حکم نهایی دادگاه نمی‌توان نامی از مفسدان اقتصادی در رسانه‌ها منتشر کرد. به عبارتی دیگر، اصل تشهیر، به عنوان یک اصل بازدارنده چندان محل اعتنا نیست. چنانچه در قانون مجازات اسلامی در این زمینه چنین بیان شده است:

- تبصره: انتشار حکم محکومیت قطعی در جرائم زیر که میزان مال موضوع جرم ارتكابی، یک میلیارد (۱,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال یا بیش از آن باشد، الزامی است و در رسانه ملی یا یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار منتشر می‌شود (قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۹۲).

حتی در پرونده‌های کلان فساد اقتصادی که افکار عمومی و رسانه‌ها به آن توجه ویژه دارند، مطابق مقرره مزبور تنها خلاصه متن حکم شامل مشخصات فرد، سمت یا عنوان، جرایم ارتكابی و نوع و میزان مجازات محکوم علیه در اختیار رسانه‌ها قرار می‌گیرد (حسینی و اسمعیل زاده، ۱۳۹۳: ۲۳۰). حال آنکه به نظر می‌رسد بر مبنای اصل تشهیر، می‌بایست به بررسی علل، دلایل و زمینه‌های گرایش به فساد اقتصادی نیز در کنار اصل تشهیر رسانه‌ای پرداخته شود تا تنویر افکار عمومی نیز به شکل اثرگذارتری انجام شود. ضمن اینکه طولانی شدن اعلام اسامی مفسدان اقتصادی در پرونده‌های چند صد میلیاردی ممکن است تا حدود

زیادی افکار عمومی را درباره قاطعیت دستگاه‌های قضایی تحت تأثیر قرار دهد. در راستای سیاست افشای هویت محکومان اقتصادی، مجتمع قضایی امور اقتصادی نیز با راه‌اندازی سایت اینترنتی «قسط» نسبت به اعلام اخبار و اطلاعات راجع به پرونده‌های اقتصادی اقدام نموده است (حسینی و اسمعیل زاده، ۱۳۹۳: ۲۲۹). با این حال، اصل مزبور نیازمند تسری بیشتر به پرونده‌های فساد اقتصادی است تا از این طریق هم بتوان نقش رسانه‌ها و افکار عمومی را در حل مسائل فساد اقتصادی باز گذاشت و هم اینکه، زمینه‌های گرایش سایر مردم به مسائل فساد را از میان برداشت.

بنابراین اصل تشهیر هم می‌تواند باعث شناسایی و معرفی مفسدان اقتصادی کشور شود و هم در نقش نوعی بازدارنده نیز عمل نماید. به نظر می‌رسد هرچند حفظ کرامت و آبروی شهروندان در مسائل قضایی یک اصل پذیرفته شده است، اما جایی که مسأله بیت‌المال و حق الناس مطرح است، اصل تشهیر بدون اغماص و در کوتاه‌ترین زمان ممکن می‌تواند به کار گرفته شود. به تعبیر یکی از حقوقدانان که در این زمینه با رویکردی انتقادی چنین بیان می‌کنند: «ما از مجازات تشهیر که یک تعبیر فقهی است، استفاده نمی‌کنیم و بلکه برعکس در قانون آمده است تا حکم قطعی نشده، دادگاه حق ندارد اسم کسی را اعلان کند. در دنیا این طور نیست، مخصوصاً در جرایمی که مربوط به اموال عمومی و ثروت‌های ملی است، خیلی سریع، شخص متخلف را تشهیر می‌کنند و عکسش را در تلویزیون و روزنامه‌ها پخش می‌کنند» (شاهرودی، ۱۳۹۴: ۷۰). از آن جا که تشهیر نوعی از مجازات تعزیری است و یکی از مزایای تشهیر این است، شخص مجرم بر مردم شناسانده می‌شود. فلسفه مجازات تعزیری هم مبتنی بر تأدیب مجرم و بازدارندگی است و هم شناساندن او به مردم به منظور نپذیرفتن شهادت او است و بازداشتن دیگران از این جرم می‌باشد (کاشف الغطاء نجفی، ۱۴۲۳: ۳۵۳). بنابراین تسری دادن اصل تشهیر به مسائل فساد اقتصادی می‌تواند باعث کاهش فساد در مسائل عمومی و جلوگیری از هدر رفتن بیت‌المال نماید.

تشهیر رسانه‌ای دارای دامنه فراگیری است و نمی‌توان آن را به افراد و شخصیت‌های حقیقی که در زمره مفساد اقتصادی محسوب می‌شوند، محدود کرد. بنابراین تسری دادن اصل تشهیر به عنوان یک بازوی نظارتی بر اعلام نام مؤسسات، شرکت‌ها و نهادهای عمومی که باعث ایجاد فساد اقتصادی می‌شوند، به خوبی می‌تواند زمینه‌های عمومی فساد اقتصادی را از بین ببرد. به طوری که در این زمینه، مزیت دیگری که برای تشهیر رسانه‌ای گفته می‌شود،

اثر ضد تبلیغی آن است. این اثر به ویژه در مورد اشخاص حقوقی که اقدام به تولید کالاها و محصولات مورد استفاده عموم می‌نمایند، مطرح می‌شود. شرکت‌ها و کارخانه‌هایی که با تبلیغات گسترده توانسته‌اند اعتماد عمومی مصرف‌کنندگان را جلب کنند و از این طریق کالاها و محصولات تقلبی و نامرغوب را به فروش برسانند، باید به مردم شناسانده شوند تا مصرف‌کنندگان از ماهیت و کیفیت محصولات آگاهی یابند (حیدری، ۱۳۹۲: ۱۳۸). به صراحت باید گفت اصل تشهیر نیازمند این است تا در حوزه‌های تقنینی و قضایی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و هر جایی که مسأله اموال عمومی و بیت‌المال مطرح است، با صراحت بیشتری مورد حمایت دستگاه قضایی قرار گیرد. به نظر می‌رسد اصل یاد شده، مورد تأکید رهبری معظم انقلاب در زمینه مبارزه با فساد نیز باشد. به طوری که ایشان نیز از انتشار اسامی مفسدان اقتصادی که ضرر و زیان عمومی به بار می‌آورند، حمایت کرده است. جایی - که بیان می‌کنند:

«من دیدم در یکی از این روزنامه‌ها، از مردم مؤمن - حزب‌اللّهی، بسیجی و غیره - خواسته شده که اگر شما به یک جایی دست پیدا کردید و اطلاع پیدا کردید که مثلاً احتکار کرده‌اند، بیایید خبر بدهید. بله، خیلی فکر خوبی است؛ درست است؛ خیلی از این کارهایی که انجام گرفته است، با کمک آحاد مردم [بوده]» (بیانات رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۲۲ مرداد ۱۳۹۷).

با این اوصاف باید گفت تسری اصل تشهیر به موضوعاتی نظیر فساد اقتصادی و لزوم آزادی عمل بیشتر رسانه‌ها در این زمینه، به نوبه خود خواهد توانست بخشی از مفساد اقتصادی را خنثی سازد و حتی اقدامی پیشگیرانه پدید آورد. ضمن اینکه، اصلاح قوانین در این زمینه و لزوم سخت‌گیری بیشتر در امور بیت‌المال و مفساد اقتصادی‌ای که جنبه عمومی و حق الناس دارند، به نوبه خود خواهد توانست اصل تشهیر را به عنوان یک قاعده فقهی، جهت سالم سازی فضای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به کار گیرد و نتایج آن را نیز در عرصه‌های گوناگون از جمله ایجاد برابری، شفافیت، عدالت قضایی و اقتصادی و همچنین کاهش فاصله طبقاتی دید. علاوه بر این، تشهیر و شناسایی دانه درشت‌های اقتصادی در میان مردم این نوید را به جامعه می‌دهد که دستگاه‌های مربوطه با استقلال کامل فعالیت می‌کنند که به نوبه خود نوعی مشروعیت بخشی به نهادهای مزبور و نظام ج.ا.ایران به بار می‌آورد.

۵- نتیجه‌گیری

تشهیر رسانه‌ای نوعی راهکار قانونی و حقوقی برای مقابله با جرائم اقتصادی از جمله مفاسد اقتصادی است که ممکن است در انواع مختلفی از جمله ارتشاء، اختلاس، تبانی در معاملات، غارت اموال عمومی، اختلال در نظام اقتصادی، قاچاق کالا و ارز، پولشویی و ... صورت گیرد. همین مسأله باعث شده تا تشهیر رسانه‌ای به عنوان حکمی تعزیری، هم مبارزه با فساد اقتصادی تلقی شود و هم در حوزه‌های اجتماعی باعث کاهش نابرابری طبقاتی و اقتصادی و افزایش اعتماد عمومی به دستگاه قضایی و نهادهای مقابله با فساد گردد. از این منظر، تشهیر رسانه‌ای، به عنوان یک اقدام تأمینی و تعزیری به خوبی می‌تواند در پیشگیری از جرایم بعدی و هشدار برای سایر مفسدان اقتصادی تلقی شود. تشهیر رسانه‌ای به خوبی در قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری بیان شده است و می‌تواند به عنوان ابزار قانونی مهمی برای مقابله با مفاسد اقتصادی به کار گرفته شود. به علاوه، آثار سوء مفاسد اقتصادی در سایر حوزه‌های اجتماعی و سیاسی از جمله بی‌اعتمادی به نظام سیاسی باعث شده تا انتشار نام مفسدان اقتصادی به عنوان یک روش بازدارنده و مؤثر نیز به کار گرفته شود تا هم از بروز مفاسد بیشتر جلوگیری شود و هم هشدار برای سایر کسانی باشد که در صدد هستند تا از طریق اخلال در نظام اقتصادی، نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را برهم بزنند.

به نظر می‌رسد فرمایشات رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره مبارزه با فساد و تشبیه آن به «اژدهای هفت سر» در کنار قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری به خوبی می‌تواند زمینه‌های قانونی برای مقابله با مفاسد اقتصادی را فراهم سازد. به علاوه، اصلاح قانون پیشین که تنها رسانه‌ها مجبور بودند نام اختصاری مفسدان اقتصادی مانند «ب.ز، م. ر» را بیان کنند تا حدود زیادی اصل تشهیر رسانه‌ای را نادیده می‌گرفت. بنابراین اصلاح قانون مزبور و اختیار دادن به قاضی و انتشار اسامی کامل متخلفان و مفسدان اقتصادی حتی در حین محاکمه و قبل از صدور رأی نهایی، تا حدود زیادی می‌تواند نقش تشهیر رسانه‌ای را در مبارزه با مفاسد اقتصادی آشکار سازد. ضمن اینکه انتشار اسامی مفسدان اقتصادی قبل از صدور رأی نهایی منوط به درخواست دادستان کل کشور و موافقت رئیس قوه قضاییه است. به هر حال، اصلاح قانون پیشین و اجازه دادن به رسانه‌ها در جهت افشای نام مفسدان اقتصادی، به نوبه خود گام مهمی برای اصلاح امور اقتصادی و مبارزه با مفاسد اقتصادی

محسوب می‌شود. از مهم‌ترین آثار چنین اقدامی، می‌توان به اعتماد مردم به نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران و دستگاہ قضایی، کاهش نابرابری طبقاتی و فاصله اجتماعی شهروندان، کاهش مفاسد اقتصادی، حفظ نظم و اعتماد عمومی، مجازات مفسدان و دانه درشت‌های اقتصادی و عدالت قضایی می‌باشد. بنابراین مجازات تشهیر علاوه بر مبارزه با مفاسد اقتصادی می‌تواند باعث تحکیم روابط نظام سیاسی ج.ا.ایران و شهروندان گردد. از این منظر، اجازه دادن به آزادی عمل رسانه‌ها در بررسی پرونده‌های فساد اقتصادی به مثابه رعایت قانون تشهیر محسوب می‌شود که می‌تواند با حفظ کرامت انسانی و حفظ آبروی فردی و جمعی شهروندان و در راستای مصالح شهروندان و نظام اسلامی انجام شود.

منابع و مآخذ:

- قرآن کریم

- حسینی و اسمعیل‌زاده، حسین و لیدا (۱۳۹۳)، جنبه‌های عوام‌گرایی سیاست کیفری ایران در قبال فساد اقتصادی، **فصلنامه رفاه اجتماعی**، سال چهاردهم، شماره ۵۴، صص ۲۴۲-۲۰۱.

- حدیدی، علی‌مراد (۱۳۹۲)، نقد کیفرشناختی تشهیر رسانه‌ای، **حقوق اسلامی**، سال دهم، شماره ۳۸، صص ۱۶۰-۱۳۳.

- ساداتی، محمد مهدی (۱۳۹۴)، معیارهای کارآمدی درون‌سازمانی نهادهای مبارزه با مفساد اقتصادی، **دوفصلنامه حقوق اداری**، سال سوم، شماره نهم، صص ۲۹-۹، ص ۱۱.

- محدثی و سلطانی، زهرا و عباسعلی (۱۳۹۶)، نگرشی بر مجازات تشهیر در فقه شیعه با نگاهی به قوانین موضوعه ایران، **پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی**، سال سیزدهم، شماره چهل و نه، صص ۱۰۲-۷۱.

- مرتاضی، احمد، موسوی‌رکنی، علی‌اصغر، ساریخانی، عادل، ملک‌افضلی، محسن (۱۳۹۳)، بررسی معناشناختی «شهادت زور» و ضرورت معرفی عمومی مرتکب آن در فقه مذاهب خمس، **پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی**، سال دهم، شماره سی و پنج، صص ۱۴۰-۱۱۹.

- مصطفی‌پور، منوچهر (۱۳۹۵)، بررسی جرایم اقتصادی در ایران و راهکارهای پیشگیری از آنها، **مجله اقتصادی**، شماره‌های ۳-۴، صص ۷۶-۵۳، ص ۶۶.

- هاشمی‌شاهرودی، محمود (۱۳۹۴)، **مبارزه با مفساد؛ مجموعه** بیانات مرجع عالیقدر حضرت آیت‌الله العظمی هاشمی‌شاهرودی، قم: نشر بنیاد فقه و معارف اهل بیت (ع).

- هاشمی‌شاهرودی، محمود (۱۳۹۵)، **مقابله با مفساد اقتصادی**، قم: نشر بنیاد فقه و معارف اهل بیت (ع).

- هاشمی‌شاهرودی، محمود (۱۴۲۶)، **فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (ع)**، قم: مؤسسه دایره المعارف فقه اسلامی.

- الوانی، مهدی، زرنندی، سعید، عرب‌سرخ، ابوذر (۱۳۸۹)، مؤلفه‌های تدوین استراتژی ملی مبارزه با فساد جمهوری اسلامی ایران، **نشریه مدیریت دولتی**، دوره ۲، شماره ۴، صص ۲۲-۳.

سایت‌ها:

- بیانات رهبری در دیدار با اقشار مختلف مردم، ۲۲ مرداد ۱۳۹۷؛ <https://www.leader.ir> قابل‌بازرسی در سایت به نشانی:

- بیانات رهبری در دیدار با فرماندهان و کارکنان ارتش، ۱۹ بهمن؛ قابل‌بازرسی در سایت به نشانی: farsi.khamenei.ir

منابع عربی:

- خلیل، لاروس (۱۳۶۲)، **المجموع العربی الحدیث**، ترجمه حمید طیبیان، تهران: نشر امیر کبیر.

- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۰)، **النهاية فی مجرد الفقه و الفتاوی**، بیروت: دار الکتب العربی.

- طوسی، محمد بن حسن (۱۴۰۷)، **الخلاف**، تصحیح علی خراسانی و دیگران، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰)، **العین**، قم: منشورات الهجره.

- موسوی خمینی، روح‌الله (بی‌تا)، **تحریر الوسیله**، ج ۱، قم: نشر دارالعلم.

- نجفی، حسن بن جعفر بن خضر (۱۴۲۳)، **انوار الفقاهه** - کتاب الشهادت، نجف: مؤسسه کاشف الغطاء.

- نجفی، محمد حسین (۱۴۱۶)، **اصل الشیعه و اصولها**، بیروت: موسسه علمی للمطبوعات.

منابع انگلیسی:

- Adorno and Horkheimer, Teodor and Max (1993), THE CULTURAL INDUSTRY; ENLIGHTENMENT AS MASS DECEPTION, IN BOOK THE CULTURAL STUDIES READER, EDITOR BY SIMON DURING, ROUTLEDGE, London and New York.

- Gerbner, G (1985), Field Definitions: Communication Theory, in: u. s. directory of Graduate Programs (1948-1985) 9 Edition, U S A.

- Pratt, John (2008), Penal populism and the contemporary vole of punishment, in Anthony, t. , and cunneen, c. (eds), the critical criminology companinon on, australiano, Hawkins press.

- Mcquail, Denis (2006). **Feminism and youth culture**, Basingstoke Mac Millan.